

Ks. Dariusz Kruczyński*

Kształtowanie postaw religijno-moralnych pracowników Caritas w świetle „Katechizmu pracowników i wolontariuszy Caritas w Polsce”

Treść: Wstęp; 1. Wyjątkowość pracy w Caritas; 2. Zasadnicze treści „Katechizmu”; 3. Osobowe wzorce świętości; 4. Cnoty pracowników Caritas; 5. Środki formacji religijno-moralnej; Zakończenie; Streszczenie: Shaping of religio-moral attitudes of Caritas workers in the light of „Catechism of Caritas workers and volunteers in Poland”.

Słowa kluczowe: wolontariat Caritas, etyka zawodowa, formacja religijno-moralna pracowników Caritas, katechizm pracownika Caritas, zasady postępowania, rozwój moralny pracownika.

Keywords: voluntary of Caritas, professional ethics, religious – moral formation of Caritas workers, catechism of Caritas workers, principles of procedure, moral development of worker.

Wstęp

Diecezjalne Caritas w Polsce zatrudniają obecnie tysiące etatowych pracowników zlecając im zadania wymagające coraz to nowych kompetencji zawodowych. Od czasu ukazania się encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est” zintensyfikowano pracę formacyjną pracowników i wolontariuszy. Zasadniczym

---

* Autor należy do prezbiterium diecezji ełckiej. Świecenia prezbiteratu przyjął w 1997 r. Jest dyrektorem Caritas w rodzinnej diecezji. Jest doktorantem na UKSW w Warszawie. Przedmiotem badań jest problem walki z żebractwem w diecezji ełckiej. Jest autorem książki „Krzyk i wołanie biednych. Kościół ełcki w służbie ubogim”, Ełk 2011, oraz licznych artykułów o problematyce socjalnej, publikowanych w czasopiśmie „Kwartalnik Caritas”.

jej celem, akcentowanym przez dyrektorów odpowiedzialnych za prowadzenie dzieł Caritas w diecezjach jest umocnienie religijnej i moralnej motywacji pracowników i wolontariuszy. Poprzez różne formy kształtowania „serca, które widzi” oraz „wyobraźni miłosierdzia” pragnie się osiągnąć wysoki poziom religijno-moralny tych, którzy są pracownikami instytucji kościelnej i są postrzegani jako jej reprezentanci w społeczności lokalnej. Jednym z narzędzi formacji religijno-etycznej jest wydany w Roku Wiary katechizm „Wiara, która działa przez miłość. Katechizm pracowników i wolontariuszy Caritas”¹. Służy on poznaniu bogatego nauczania Kościoła na temat miłości bliźniego i miłosierdzia chrześcijańskiego oraz stanowi zachętę do praktykowania ewangelicznych cnót i postaw, które uczynią z zaangażowania w dzieła Caritas przekonujące świadectwo wiary i miłości chrześcijańskiej.

W niniejszym artykule zatrzymamy się nas specyfiką pracy zawodowej w Caritas oraz jej postrzeganiem przez społeczność kościelną i świecką. Następnie zaprezentujemy główne idee teologiczne, duchowe i moralne „Katechizmu”, zwłaszcza IV części.

1. Wyjątkowość pracy w Caritas

Pracownicy Caritas diecezjalnych stanowią grupę bardzo zróżnicowaną zawodowo oraz wiekowo. Trudno mówić zatem o jednolitej grupie: wśród nich znajdują się osoby, które zarówno odpowiadają za administrację jak i realizację projektów i grantów. Wiele osób zaangażuje się w prowadzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych i medycznych. Są też osoby zatrudnione jako wychowawcy dzieci i młodzieży w domach dziecka, świetlicach socjoterapeutycznych i środowiskowych. Dużą grupę zatrudnionych stanowią pracownicy socjalni, udzielający bezpośredniej pomocy materialnej i finansowej ubogim, prowadzący kuchnie dla ubogich, punkty pomocy socjalnej, wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, apteki itp.².

Część pracowników administracyjnych nie ma codziennego kontaktu z beneficjentami pomocy Caritas. Jest on okazjonalny. Ma on zazwyczaj miejsce podczas organizowanych akcji, np. zbiórki żywności czy też festynów. Większość pracowników Caritas pracuje wśród podopiecznych i z nimi. Trudno zatem mówić o jednolitej grupie zawodowej, jak to jest wśród nauczycieli lub personelu medycznego.

Mimo tego zróżnicowania, zazwyczaj osoby pracujące w Caritas diecezjalnych, zwłaszcza te, które kontaktują się z dużymi grupami beneficjentów

---

¹ Zob. W. Hanas, D. Kruczyński, Zb. Sobolewski, *Wiara, która działa przez miłość. Katechizm pracowników i wolontariuszy Caritas w Polsce*, Poznań 2013 (dalej: *Katechizm*).

² Zob. D. Kruczyński, *Krzyk i wołanie biednych. Kościół etcki w służbie ubogim*, Ełk 2011, s. 236-238.

pomocy, cieszą się dużym autorytetem. Ich praca jest postrzegana, zarówno przez środowiska kościelne, jak i świeckie bardziej jako powołanie, służba społeczna niż jeszcze jedna z form zarobkowania. Pracujący w placówkach Caritas są nie tylko jej wizytówką, ale potocznie postrzega się ich jako reprezentantów Kościoła. Patrzy się na nich inaczej, niż na pracowników socjalnych pomocowych instytucji państwowych czy samorządowych. W grę wchodzi element świadectwa o charakterze religijnym. Są oni, bardziej niż inni, postrzegani przez pryzmat instytucji, w której pracują. Z jednej strony ułatwia im to pracę z osobami potrzebującymi wsparcia, z drugiej jednak swoiście stygmatyzuje, gdyż beneficjenci mają duże oczekiwania i nakładają na nich swe wysokie wyobrażenia o pracownikach instytucji kościelnych.

Wśród samych pracowników diecezjalnych Caritas możemy spotkać zróżnicowane podejście do obowiązków zawodowych. Część z nich traktuje swą pracę w Caritas jako zwyczajny sposób zarobkowania. Pracuje w placówkach Caritas będąc luźno związanymi z ideą miłosierdzia chrześcijańskiego czy też wiarą. Podjęli pracę gdyż była to jedna z niewielu możliwości zatrudnienia w ich miejscu zamieszkania lub okolicy. Niektórych, zwłaszcza jeśli są to dobrzy fachowcy i cieszą się dorobkiem zawodowym, do pracy w Caritas zaprosili dyrektorzy placówek lub dyrektor diecezjalnej Caritas, licząc na ich profesjonalizm i przydatność w prowadzeniu wyspecjalizowanych dzieł. Bywa, że są to ludzie słabo identyfikujący się z religijnym charakterem Caritas, jej założeniami i przesłaniem. Pracują, kierując się etyką zawodową, jednak bez wyraźnego zaangażowania religijnego.

Jest też spora grupa pracowników – pasjonatów Caritas, którzy świadomie wybrali pracę na rzecz bliźnich w potrzebie i zdecydowali się na związanie z placówkami Caritas przede wszystkim ze względów ideowo-religijnych. Ci na pierwszym miejscu stawiają służbę, a swą pracę postrzegają jako realizację szczytnego ideału służby innym. Są gotowi nie tylko do wypełniania zleconych im zadań, ale udzielają się jako wolontariusze.

Dyrektorzy diecezjalnych Caritas zwracają uwagę nie tylko na profesjonalizm pracowników³, ich przygotowanie zawodowe i odpowiedzialność, ale pragną pomagać im w rozwoju religijno-moralnym. Na konieczność troski o formację religijno-moralną zwrócił uwagę Benedykt XVI w encyklice „*Deus caritas est*”⁴. Papież czynił to wielokrotnie, zarówno w przemówieniach do pracowników kościelnych organizacji charytatywnych, jak i wolontariuszy. Przemawiając do członków Papieskiej Rady „*Cor Unum*” powiedział: „Jednak dla osób działających w kościelnych organizacjach charytatywnych nieodzowna jest «formacja

---

³ Tamże, s. 145.

⁴ Benedykt XVI, *Deus caritas est* (25.12.2005), Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2005, nr 31.

serca», o której mówiłem we wspomnianej encyklice „Deus caritas est” (nr 31a): głęboka formacja duchowa, dzięki której z osobistego spotkania z Chrystusem rodzi się wrażliwość serca jako jedyna pozwalająca dogłębnie poznać i zaspokoić oczekiwania i potrzeby człowieka. Właśnie to pozwala kształtować w sobie te same uczucia miłosiernej miłości, jakie Bóg żywi względem każdego człowieka. Taka postawa jest konieczna w chwilach cierpienia i bólu. Dlatego osoby angażujące się w rozmaitego rodzaju działalność charytatywną Kościoła nie mogą poprzestać na udzielaniu pomocy technicznej czy rozwiązywaniu problemów i trudności materialnych. Ofiarowana pomoc nie powinna nigdy sprowadzać się jedynie do filantropijnego gestu, ale powinna być konkretnym wyrazem ewangelicznej miłości. Kto natomiast działa na rzecz człowieka w organizacjach parafialnych, diecezjalnych i międzynarodowych, czyni to w imieniu Kościoła i w jego działalności powinno przejawiać się autentyczne doświadczenie Kościoła.

Solidna i skuteczna formacja w tym ważnym sektorze musi zatem zawsze mieć na celu coraz lepsze przygotowanie osób, które podejmują różnorodną działalność charytatywną, by były również i przede wszystkim świadkami miłości ewangelicznej. Są nimi, jeśli nie zawężają swej misji do bycia pracownikami służb socjalnych, lecz ją rozszerzają o głoszenie Ewangelii miłości. Idąc w ślady Chrystusa, mają być świadkami wartości życia we wszystkich jego przejawach, bronić w sposób szczególnie życia słabych i chorych, biorąc przykład z bł. Matki Teresy z Kalkuty, która kochała umierających i troszczyła się o nich, ponieważ miarą życia nie jest jego sprawność, ale ma ono wartość zawsze i dla wszystkich. Ponadto wspomniane osoby działające w ramach Kościoła są zobowiązane do bycia świadkami miłości, to znaczy dawania świadectwa o tym, że jesteśmy w pełni ludźmi, gdy żyjemy otwarci na drugich; że nikt nie może sam umierać ani żyć dla siebie; że szczęścia nie znajdzie się w życiu w samotności, skoncentrowanym na sobie, lecz czyniąc dar z siebie. I wreszcie osoby działające w ramach Kościoła powinny być świadkami Boga, który jest pełnią miłości i zachęca do miłowania. Źródłem wszelkiego działania członka organizacji kościelnej jest Bóg – Miłość stwórcza i odkupieńcza. Jak napisałem w „Deus caritas est”, możemy realizować miłość, bo zostaliśmy stworzeni na obraz i podobieństwo Boga, aby «żyć miłością i w ten sposób sprawić, aby Boże światło dotarło do świata» (n. 39): oto do czego chciałem zachęcić w tej encyklice⁵.

Ukazanie się encykliki „Deus caritas est” stało się impulsem do ożywienia formacji religijno-moralnej pracowników i wolontariuszy Caritas diecezjalnych. Formacja ta stała się jednym z priorytetowych zadań Caritas. W tym czasie ukazało się wiele pomocy formacyjnych. Powstał „Kodeks etyczny pracownika Caritas”, który został przedyskutowany w gronie dyrektorów diecezjalnych Caritas,

---

⁵ Benedykt XVI, *Do Papieskiej Rady «Cor Unum»* (29.02.2008), w: *L'Osservatore Romano* 4 (2008), s. 32.

zatwierdzony 8 marca 2012 r. podczas rekolekcji księży dyrektorów w Liche-
niu⁶ i został rozprowadzony w gronie pracowników wszystkich Caritas⁷. Kodeks
etyczny mówi o powinnościach moralnych pracowników Caritas w sposób jasny
i zwięzły. Został podzielony na trzy części: a) profesjonalizm i odpowiedzialność
zawodowa, b) relacje z pracodawcą i współpracownikami, c) „formacja serca:
pracowników Caritas. „Ostatnia część kodeksu zobowiązuje pracowników i wo-
lontariuszy Caritas do pogłębienia religijnej motywacji działania poprzez mo-
dlitwę osobistą i wspólnotową, korzystanie z sakramentów świętych, zwłaszcza
sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii, a także zachęca do uczestnic-
twa w zorganizowanych formach życia religijnego, jak rekolekcje, dni skupienia
i pielgrzymki”⁸.

Kodeks etyczny ma służyć za punkt wyjścia do dyskusji wśród pracowników
Caritas nad ich tożsamością zawodową, obowiązkami moralnymi i religijnymi.
Jest zbiorem zasad o charakterze otwartym. Jego autorzy liczą na to, że pracow-
nicy podejmą refleksję nad wartościami i powinnościami proponowanymi w Ko-
deksie celem ich zinterioryzowania.

Drugim, równie ważnym narzędziem służącym pogłębieniu formacji religij-
no-moralnej pracowników diecezjalnych Caritas jest katechizm opublikowany
w Roku Wiary. *Katechizm* ten został życzliwie przyjęty oraz rozprowadzony nie-
malże przez wszystkie diecezjalne Caritas.

Autorzy Katechizmu podkreślają, że pragnęli skupić się na „tych wątkach,
prawdach i zasadach moralnych, które w sposób szczególny odnoszą się do pra-
cowników i wolontariuszy Caritas jako osób realizujących misję miłosierdzia
w Kościele. Celem niniejszego pracowania jest pomoc w lepszym zrozumieniu
powołania do miłosierdzia, którym wszyscy chrześcijanie zostali obdarzeni w ta-
jemnicy chrztu św. Nasz Katechizm został przygotowany jako narzędzie wspól-
notowej pracy formacyjnej oraz samowychowania w wierze. Ufamy, że obok
już istniejących pomocy będzie wykorzystywany podczas miesięcznych spotkań
organizacyjno-formacyjnych pracowników i wolontariuszy, a także jako materiał
do przemyśleń podczas dni skupienia lub na rekolekcjach zamkniętych”⁹. Twórcy
Katechizmu wierzą, że „przyczynią się chociaż w maleńkim stopniu do tego, by
wszyscy pracownicy i wolontariusze wzrastali w wierze, która następnie objawi
się w miłości”¹⁰.

⁶ Zob. W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce*, Lublin TN KUL 2012, s. 78.

⁷ Zob. Z. Sobolewski (opr.), *Kodeks etyczny pracownika Caritas*, Warszawa 2012.

⁸ W. Przygoda, dz. cyt., s. 78.

⁹ *Katechizm*, dz. cyt., s. 10.

¹⁰ Tamże, s. 14.

2. Zasadnicze treści *Katechizmu*

Katechizm nie jest zbyt obszerny; składa się z siedmiu części¹¹. Pierwsza została zatytułowana: „Bóg miłosierny: «Myśmy poznali i uwierzyli miłości, jaką Bóg ma ku nam»” (1 J 4,16). Autorzy zwracają uwagę na biblijny obraz Boga, akcentując Bożą wszechmoc, sprawiedliwość, miłosierdzie i łaskawość. Podkreśla się inicjatywę zbawczą Boga i uprzedzający charakter Bożej miłości. Z faktu, że człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże, autorzy wyprowadzają imperatyw moralny służby bliźniemu, braterstwa i solidarności. W tej części ukazano modelową postać Chrystusa, który ucieleśnił miłość Bożą i nadał jej zobowiązujący charakter.

W II części Katechizmu autorzy nakreślili wspólnotowy i indywidualny wymiar czynnej miłości bliźniego. Uczą, że nikt w Kościele nie jest zwolniony z obowiązku pomagania bliźnim w potrzebie. Również Kościół jako wspólnota założona przez Chrystusa, nie mógłby istnieć ignorując ubogich i cierpiących. Autorom, prezentującym w tej części swej pracy historię dobroczynności chrześcijańskiej, bardzo zależało na podkreśleniu zasadniczej różnicy pomiędzy chrześcijańskim miłosierdziem a świecką filantropią¹².

Część III Katechizmu zatytułowana: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią» (Mt 5,7) skupia uwagę na powszechności powołania do pełnienia dzieł miłości bliźniego. Można je zrealizować angażując się osobiście w posługiwanie Kościoła lokalnego i diecezjalnego. Autorzy przypomnieli tradycyjne nauczanie Kościoła o uczynkach miłosierdzia względem duszy i ciała, o społecznym znaczeniu postu, jałmużny i modlitwy oraz wyjaśnili pojęcie „wyobraźnia miłosierdzia”, którym z upodobaniem posługiwał się Jan Paweł II. Ta część podkreśla praktyczny wymiar miłości bliźniego: urzeczywistnia się ona w konkretnych działaniach.

W kolejnej części Katechizmu przypomniano naukę o powszechnym powołaniu do świętości, która została wyakcentowana w nauczaniu Soboru Watykańskiego II¹³. Autorzy zwrócili uwagę na sprawdzone środki wzrastania w komunii z Chrystusem, takie jak modlitwa osobista i wspólnotowa, słowo Boże, sakramenty święte i działalność charytatywna. Tutaj również autorzy przywołali postać Maryi – w pobożności ludowej wzywanej jako Matka Miłosierdzia oraz świętych, którzy zasłynęli z dzieł miłości bliźniego. Znajdujemy również zachętę, by

---

¹¹ Tamże, s. 11-13.

¹² Temat ten doczekał się żywej dyskusji w Kościele współczesnym i cieszy się zainteresowaniem zarówno odpowiedzialnych w Kościele powszechnym za dzieła charytatywne, jak i diecezjalnych Caritas w Polsce, zob. R. Sarah, *Chcemy służyć ubogim*, „Kwartalnik Caritas” 1 (2012), s. 8.

¹³ KK 40.

wolontariusze i pracownicy poznawali biografie świętych, zwłaszcza tych, którzy patronują ich placówkom i Parafialnym Zespołom Caritas.

Część V: „«Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie!» (Mt 10,8)” zawiera wskazania etyczno-religijne dla osób pracujących w strukturach Caritas. Autorzy podkreślają, że nie powinny być to osoby przypadkowe, niezaangażowane religijnie i moralnie, traktujące pracę w Caritas wyłącznie jako zwyczajny sposób zarobkowania.

Część VI i VII Katechizmu stanowią konieczny dodatek. Przypominają głównie prawdy wiary, zawierają modlitwy oraz propozycję rachunku sumienia dla pracowników.

Biorąc pod uwagę nasz temat interesują nas zwłaszcza części II –V, które kreślą sylwetkę moralno-religijną pracowników i wolontariuszy diecezjalnych Caritas w perspektywie realizacji powszechnego powołania do świętości poprzez dzieła miłosierdzia chrześcijańskiego. Autorzy chcą przekonać adresatów Katechizmu, by zatroszczyli się nie tylko o profesjonalizm działań, przykładowe wykonywanie zleconych im obowiązków i zadań, ale spojrzeli na swą pracę jako jedno z powołań, których wierna realizacja daje nie tylko satysfakcję osobistą, lecz prowadzi do wzrastania w świętości.

3. Osobowe wzorce świętości

Wychowanie do wartości oraz formowanie postaw religijno-moralnych dokonuje się poprzez ukazywanie pozytywnych wzorców do naśladowania. Według starożytnego adagium „*verba docent, exempla trahunt*”. Dlatego Katechizm, idąc za nauczaniem Jana Pawła II, akcentuje aktualność i rolę „pedagogiki świętości”: „Dzisiaj trzeba na nowo z przekonaniem zalecać wszystkim dążenie do «wysokiej miary zwyczajnego życia chrześcijańskiego». Całe życie kościelnej wspólnoty i chrześcijańskich rodzin winno zmierzać w tym kierunku. Ale jest też oczywiste, że istnieją różne indywidualne drogi do świętości, wymagające prawdziwej „pedagogiki świętości”, która zdolna jest dostosować się do rytmu poszczególnych osób. Winna ona łączyć całe bogactwo propozycji dostępnych dla wszystkich z tradycyjnymi formami pomocy indywidualnej i grupowej oraz z nowszymi formami udostępnianymi przez stowarzyszenia i ruchy uznane przez Kościół”¹⁴. Konkretnie przykłady życia chrześcijańskiego nie tylko udowadniają, że świętość jest możliwa dla wszystkich, ale inspirują do naśladowania.

Autorzy Katechizmu uznają Maryję za jeden z najważniejszych wzorców świętości dla pracowników Caritas. Od niej oraz od wielu innych świętych mogą „uczyć się w jaki sposób żyć Ewangelią”¹⁵. Maryja, ukazana na kartach Ewan-

---

¹⁴ Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (06.01.2001), nr 32.

¹⁵ *Katechizm*, dz. cyt., s. 121.

geli jako osoba wrażliwa na potrzeby innych i gotowa im pomagać. Zwłaszcza epizod nawiedzenia krewnej św. Elżbiety pokazuje Maryję „zaangażowaną w posługę miłości”¹⁶. Łaska wybrania i pobożność nie zamknęły Jej serca na bliźnich. Przeciwnie, z pośpiechem udała się by, pomóc Elżbiecie. Epizod nawiedzenia doskonale ukazuje, że jest możliwe harmonijne połączenie cnoty pobożności, posłuszeństwa słowu Bożemu i powołania religijnego z czynną miłością bliźniego. Katechizm uczy, że: „W Maryi harmonijnie łączą się wiara i miłość, oddanie Panu z gotowością służenia bliźnim, realistyczne spojrzenie na doczesność i nadzieja eschatologiczna”¹⁷. To ważna wskazówka dla pracowników Caritas, którzy w Maryi winni dostrzegać najdoskonalszy wzór miłości. „Maryja uczy pokory, cichości, zawierzenia Bogu i oddania bliźnim. Uczy również postawy wdzięczności wobec Boga za otrzymane łaski i wyrażania jej nie tylko w modlitwie, ale i w działaniu. Pracownikom i wolontariuszom Caritas uświadamia, że nie wystarczy niesienie pomocy materialnej lub duchowej, ale trzeba dzielić się wiarą i doświadczeniem dobroci Boga”¹⁸.

Odwołując się do kultu maryjnego, głęboko zakorzenionego w świadomości wiernych Kościoła w Polsce, autorzy Katechizmu pragną, by pracownicy Caritas nie tylko czcili Maryję, ale Ją naśladowali w konkretnych działaniach na rzecz ubogich, chorych i potrzebujących jakiegokolwiek wsparcia. Pracownicy Caritas mają być naśladowcami Maryi w Jej zawierzeniu i gotowości służby potrzebującym.

Oprócz wzorca osobowego Maryi Katechizm prezentuje świętych, którzy pełnili dzieła miłosierdzia i stanowią doskonały przykład do naśladowania. „Jednymi ze zwyczajnych i pięknych dróg wzrastania w świętości są diakonia i miłosierdzie chrześcijańskie”¹⁹. Przywołując sylwetki świętych i błogosławionych, którzy wsławili się heroicznym miłosierdziem i miłością bliźniego, *Katechizm* pragnie rozbudzić w pracownikach Caritas pragnienie świętości. Winni oni zapoznać się z orędziem, które pozostawili współczesnemu Kościołowi. Zwłaszcza należy poznawać patronów dzieł i instytucji, w których pracują, by interioryzować ich ideały i motywację działania.

Trzeba, by pracownicy i wolontariusze Caritas poznawali coraz lepiej nauczanie papieża Jana Pawła II. Jest on, obok św. Faustyny Kowalskiej, największym współczesnym nam apostołem miłosierdzia Bożego. Zarazem papież z Polski jest autorem licznych zachęt i pouczeń dotyczących czynnej miłości bliźniego²⁰.

---

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 122.

¹⁸ Tamże, s. 123.

¹⁹ Tamże, s. 126.

²⁰ Zob. Zb. Sobolewski, *Papież miłosierdzia*, „Kwartalnik Caritas” 2 (2011), s. 3-5.

Jego nauczanie dało impuls do rozwoju wolontariatu chrześcijańskiego i licznych dzieł miłosierdzia w Kościele powszechnym. Jan Paweł II nieustraszenie wzywał do pielęgnowania „wyobraźni miłosierdzia” i potwierdzał poprzez osobiste zaangażowanie kościelną opcję na rzecz ubogich. Wieloletnia przyjaźń Ojca Świętego z bł. Matką Teresą z Kalkuty i fascynacja św. Bratem Albertem zaowocowały pogłębionym nauczaniem na temat miejsca ubogich w Kościele.

4. Cnoty pracowników Caritas

Katechizm zwraca uwagę pracownikom Caritas na rolę cnót teologalnych w ich codziennej posłudze ubogim i potrzebującym pomocy. Na pierwszym miejscu została podkreślona rola wiary. „Żywa wiara «działa przez miłość» (Ga 5,6) to znaczy pozwala człowiekowi kochać innych ludzi miłością nadprzyrodzoną, troszczyć się o ich dobro doczesne i współdziałać na rzecz dobra wspólnego”²¹. Wiara stanowi najtrwalsze źródło zaangażowania w dzieła miłosierdzia. Motywuje najmocniej do poświęcenia się dla innych, zaparcia się siebie, skupienia na osobach i ich problemach. Pomaga przezwyciężyć poczucie bezsilności wobec problemów, które przerastają posiadane możliwości i środki. Wiara pozwala wytrwale i cierpliwie, pomimo niepowodzeń i porażek, podejmować codzienne zadania.

Katechizm zwraca uwagę, że kształtuje specyficzne spojrzenie na bliźnich w potrzebie. Dzięki niej nie są postrzegani jako „problem do załatwienia”, ale traktowani podmiotowo. Wiara pomaga pamiętać pracownikom Caritas o nadprzyrodzonej godności tych, którym pomagają i odkryć braterstwo w Chrystusie. „Wiara uczy szacunku do każdego człowieka postrzegając go jako dziecko Boże, bez względu na jego płeć, wyzwaną wiarę, status materialny, wykształcenie i inne przymioty”²².

Dojrzała wiara zatem pomaga pracownikom Caritas w realizacji ich zadań zawodowych i sprawia, że traktują swą pracę jako uczestnictwo w charytatywnej misji Kościoła. Przemienia zaangażowanie zawodowe w świadectwo miłości bliźniego. Dostarcza nadprzyrodzonej radości z tego, że mogą być świadkami Chrystusa i nieść pomoc innym.

Drugą z cnót teologalnych prezentowanych przez Katechizm jest nadzieja. Wiąże się ściśle z wiarą, która stanowi dla niej nieodłączny fundament i źródło motywacji. Katechizm głosi pochwałę nadziei – zarówno nadprzyrodzonej, jak i zwyczajnej, codziennej. Przypomina, że przedmiotem nadziei nadprzyrodzonej jest zbawienie. Podkreśla również niezbędność nadziei przyrodzonej, która jest

---

²¹ *Katechizm*, dz. cyt., s. 146.

²² Tamże.

potrzebna każdemu człowiekowi, a zwłaszcza przeżywającym kryzysy, porażki i trudności.

Katechizm zwraca uwagę, że: „Pracownicy i wolontariusze Caritas dają nadzieję poprzez dobro, które czyni życie znośniejszym i broni przed lękiem przed przyszłością. Niosąc ulgę w cierpieniu, ofiarowując swą troskę i uwagę budzą nadzieję na poprawę losu i dodają sił do codziennych zmagania z brakami i niedostatkami”²³. Działalności charytatywnej nie można oddzielać od nadziei. Pracownicy Caritas winni być jej świadkami i dzielić się nią, zarówno w wymiarach przyrodzonych, jak i nadprzyrodzonych. Mają do ofiarowania swoim podopiecznym nie tylko pomoc w rozwiązywaniu ich problemów egzystencjalnych, ale również mogą towarzyszyć im w ich cierpieniach i trudnościach podbudowując i umacniając nadzieję na pokonanie ich. Pomagają w zaspokojeniu konkretnych potrzeb życiowych oraz zachęcają do twórczego spojrzenia w przyszłość i podjęcia działań na rzecz jej poprawy. Mówiąc o Bożym miłosierdziu i Opatrzności Bożej, dając osobiste świadectwo zawierzenia, stają się budowniczymi królestwa Bożego na ziemi. To zasadniczo odróżnia ich od pracowników socjalnych, którzy przede wszystkim skupiają się na rozwiązaniach bieżących problemów i zaspokojeniu najpilniejszych potrzeb beneficjentów pomocy.

Trzecią z cnót teologalnych, która winni praktykować pracownicy Caritas jest miłość. Katechizm zwraca uwagę na to, że jest ona konieczną dyspozycją pracowników Caritas²⁴. Bez niej nie można być świadkiem Chrystusa w świecie ubogich i cierpiących. Miłość jest trudnym do zrealizowania powołaniem człowieka. „Prawdziwa miłość nie jest mglistym uczuciem ani ślepą namiętnością. Jest wewnętrzną postawą, ogarniającą całe jestestwo człowieka. Jest patrzeniem na bliźniego nie po to, by się nim posłużyć, ale by mu służyć. Jest umiejętnością radowania się wraz z tymi, którzy się radują, i cierpienia z cierpiącymi. Jest dzieleniem się własną majątnością, aby nikt nie był pozbawiony tego, co niezbędne. Jednym słowem – miłość jest darem z samego siebie. Taką miłość, stanowiącą wielkie orędzie chrześcijaństwa, czerpiemy wciąż na nowo u stóp krzyża, stojąc przed wstrząsającym wizerunkiem Wcielonego Syna Bożego, który składa samego siebie w ofierze dla zbawienia człowieka”²⁵. Idąc za nauczaniem Benedykta XVI, autorzy Katechizmu uważają, że miłość, będąca jedynie odbłaskiem Bożej miłości i odpowiedzią na Jego miłość do ludzi zobowiązuje do bezinteresownego daru z siebie. To przekonania wyznacza specyficzny styl pracy w Caritas. Nie może być ona postrzegana wyłącznie w kategoriach zawodowych. Miłość umotywowana religijnie sprawia, że staje się czymś więcej niż

---

²³ Tamże, s. 147.

²⁴ Tamże, s. 149.

²⁵ Jan Paweł II, *Miłość jest darem z samego siebie*, w: *Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II*, t. 5, Edizioni Aquila Bianca, Libreria Editrice Vaticana 1995, s. 311.

profesjonalne podejście do zadań i obowiązków²⁶. Przenosi ona pracę zawodową na wyższy wymiar – nadaje jej nadprzyrodzony charakter i czyni z niej świadectwo chrześcijańskiego zaangażowania i służby. Miłość przyrodzona przejawia się w postawie życzliwości, zrozumienia, cierpliwości wobec beneficjentów pomocy. Pozwala na zdystansowanie się od problemów lecz nie od osób. Wyraża się w zainteresowaniu człowiekiem, nie tylko jego potrzebami, co nadaje pracy w Caritas personalistyczny charakter.

Katechizm podkreśla formacyjną rolę nadprzyrodzonej miłości praktykowanej przez pracowników Caritas: „Miłość ku Bogu i ludziom sprawia, że pracownicy i wolontariusze kościelnej organizacji charytatywnej wzrastają w świętości coraz głębiej jednocząc się z Chrystusem. Stają się nie tylko lepszymi ludźmi, ale i dojrzałszymi uczniami Pana²⁷. Postawa miłości zmienia ich wewnątrz. Ubogaca ich człowieczeństwo i umacnia wiarę. Dzięki praktykowaniu cnoty nadprzyrodzonej miłości bliźniego unikają egoistycznego zapatrzenia w siebie i egotycznego spojrzenia na życie. Stają się bardziej otwarci na relacje z innymi.

Oprócz trzech cnót teologalnych Katechizm wskazuje na konieczność rozwijania przez pracowników Caritas czterech cnót głównych. W ten sposób autorzy nawiązują do długiej tradycji teologicznomoralnej, która akcentowała rolę cnót w życiu chrześcijańskim.

Pierwszą z cnót kardynalnych jest roztropność, pozwalająca na rozeznanie integralnego dobra osoby i dobranie adekwatnych środków do jego realizacji²⁸. „Pracownicy i wolontariusze Caritas winni wykazywać się w działaniu roztropnością i umiarem. Oznacza to zachowanie słusznego dystansu do osób i wydarzeń, unikanie ulegania emocjom i łatwowierności (naiwności). Muszą pamiętać o wskazaniu Chrystusa: «Bądźcie więc roztropni jak węże, a nieskazitelni jak gołębie»²⁹.

Ważną cnotą, którą powinni praktykować pracownicy Caritas jest sprawiedliwość. Katechizm ukazuje jej nadprzyrodzony charakter. Mówi również o sprawiedliwości w relacjach społecznych. Zauważa, że: „Sprawiedliwość w działaniu osób związanych z Caritas wyraża się w bezstronności względem tych, którym pomagają i poszukiwaniu ich dobra. Bezstronność polega na tym, że nikogo się nie faworyzuje, a przy określaniu zakresu i form pomocy bierze się pod uwagę wyłącznie rzeczywiste potrzeby. Chodzi o obiektywizm przy podejmowaniu decyzji co do udzielenia lub odmówienia pomocy. Poczucie sprawiedliwości

---

²⁶ „Miłość opromienia ich czyny i relacje i nadaje im znaczenie nadprzyrodzone. Sprawia, że praca charytatywna wykracza poza wymiar służby człowiekowi w potrzebie, stając się znakiem miłości do Chrystusa”, *Katechizm*, dz. cyt., s. 150.

²⁷ Tamże.

²⁸ KKK 1806.

²⁹ *Katechizm*, dz. cyt., s. 151.

pomaga w przezwyciężaniu osobistych sympatii lub antypatii, preferencji lub znajomości towarzyskich. Jest konieczne, gdy w grę wchodzi środki finansowo-materialne, które nie zawsze wystarczają na zaspakajanie zgłaszanych potrzeb”³⁰.

Następną z głównych cnót, którą poleca Katechizm pracownikom Caritas jest umiarkowanie. Pozwala ona na panowanie nad sobą, służy znalezieniu słusznego dystansu do własnych potrzeb i pragnień oraz sprzyja budowaniu autentycznych więzi z bliźnimi. Autorzy Katechizmu zwracają uwagę na to, że umiarkowanie „pozwala zachować konieczny umiar w działaniu charytatywnym, chroniąc wolontariuszy przed nadmiernym aktywizmem i zaniedbaniami własnego życia osobistego i rodzinnego”³¹. To bardzo ważne spostrzeżenie: praca w Caritas i zaangażowanie na rzecz bliźnich w potrzebie nie mogą mieć niszczącego charakteru. Umiarkowanie pozwala na określenie właściwych granic zaangażowania zawodowego, które nie będzie się dokonywało kosztem życia osobistego i rodzinnego pracownika. Miłość każe mieć na względzie nie tylko potrzeby beneficjentów, ale także osoby im pomagającej.

Ostatnią z cnót głównych jest męstwo. Pozwala ono pracownikom Caritas realizować ich zadania zawodowe wśród trudności, przeciwności i przeszkód. Męstwo chroni przed tchórzliwą rezygnacją, gdy pojawiają się przeszkody i niedostatki. Katechizm podkreśla, że cnota ta „uzdalnia do akceptowania ofiar i wyrzeczeń”³².

Katechizm dużo miejsca poświęca błogosławieństwom ewangelicznym. Część im poświęcona nosi tytuł: „Ludzie błogosławieństw” sugerujący imperatyw moralny. Pracownicy Caritas winni stać się ludźmi „Ośmiu Błogosławieństw”, przyjmując etos, który Chrystus nakreślił w swym „Kazaniu na Górze” za program swego życia. Zaakcentowanie błogosławieństw jako drogi każdego chrześcijanina, a zwłaszcza pracownika Caritas, ukazuje zasadniczy kierunek formacji religijno-moralnej. Stanowi pewne „novum”, gdyż Błogosławieństwa nie zawsze znajdują należne im miejsce, bywają przemilczane lub traktowane jako mniej istotne dla życia chrześcijańskiego.

Autorzy Katechizmu uważają, że: „Błogosławieństwa ewangeliczne w szczególny sposób wyznaczają pracownikom i wolontariuszom Caritas styl realizacji ich powołania do bycia uczniami Chrystusa poprzez pełnienie dzieł miłosierdzia”³³.

---

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Tamże, s. 152.

³³ Tamże, s. 152.

5. Środki formacji religijno-moralnej

Autorzy Katechizmu proponują sprawdzone środki formacji duchowej, religijnej i moralnej. Zostały one wypracowane przez diecezjalne Caritas już w początkach ich działalności. *Katechizm* kładzie nacisk zarówno na indywidualną pracę nad sobą, jak i na praktyki wspólnotowe i życie sakramentalne.

Stało się tradycją diecezjalnych Caritas, że w święta patronalne sprawowana jest w sposób uroczysty Msza święta. Zapraszani są na nią nie tylko pracownicy i wolontariusze, ale także beneficjenci i ich rodziny. Często Mszy św. przewodniczy i słowo Boże głosi biskup diecezjalny lub jego delegat.

Wspólne celebrowanie Eucharystii ma charakter wspólnototwórczy. Pracownicy jednoczą się przy stole eucharystycznym, by pamiętać, że Eucharystia jest szkołą braterstwa, poświęcenia w duchu bezinteresownej miłości. Przypomina o zobowiązaniu, jakie Chrystus zostawił swoim uczniom żegnając się z nimi podczas Ostatniej Wieczerzy. Wspólne uczestnictwo w Eucharystii pomaga pracownikom pamiętać o religijnym wymiarze ich pracy.

Kultywowany jest zwyczaj codziennego uczestnictwa we Mszy św., najczęściej przed rozpoczęciem pracy. Osoby chętne mają okazję do rozpoczęcia dnia pracy od Eucharystii, podczas której głoszona jest krótka homilia. Jeśli nie ma codziennej Eucharystii, jest sprawowana w pierwsze piątki miesiąca oraz w czasie poszczególnych okresów liturgicznych (np. na rozpoczęcie Wielkiego Postu, w adwencie, w okresie Bożego Narodzenia). Także podczas wspólnych wyjazdów o charakterze rekreacyjnym lub modlitewnym stałym punktem programu jest Msza św.

Wśród zwyczajnych form kształtowania postaw religijno-moralnych na pierwszym miejscu została wyakcentowana modlitwa osobista. Pracownicy Caritas winni być ludźmi modlitwy, która jednoczy z Bogiem, umacnia wiarę i pozwala odnaleźć motywację do codziennych zmagania z problemami zawodowymi, osobistymi i rodzinnymi. Wiele diecezjalnych central Caritas posiada kaplicę lub miejsce wyciszenia i modlitwy. Najczęściej pracownicy gromadzą się w południe na „Anioł Pański”. Popularną modlitwą jest także „Koronka do Miłosierdzia Bożego” odmawiana o godz. 15.00.

Caritas diecezjalne realizują całoroczny program formacyjny włączając do niego rekolekcje zamknięte, miesięczne dni skupienia, pielgrzymki do sanktuariów diecezjalnych i krajowych. Te wydarzenia dają okazję by rozmawiać o religijnym wymiarze pracy w Caritas, wspólnie się modlić i korzystać z sakramentu pokuty i pojednania.

Ważnym elementem formacji religijnej są rekolekcje zamknięte organizowane dla pracowników w ośrodkach Caritas. Uprzywilejowanym okresem ich prowadzenia są adwent i Wielki Post. Coraz popularniejsze stają się rekolekcje na

jesieni lub w czasie lata, gdzie mniejszy natłok zajęć pozwala na swobodniejsze oderwanie się od codziennej pracy. Dyrektorzy Caritas zapraszają rekolekcjonistów mających doświadczenie pracy w Caritas lub są uznanymi kaznodziejami. Poruszają oni zarówno tematy, które mają charakter ogólny, jak i mówią o specyfice zaangażowania w posługę miłosierdzia. Często przedmiotem refleksji jest kościelne nauczanie dotyczące misji charytatywnej Kościoła.

Troska o „formację serca” pracowników Caritas, wyrażona w tych formach i środkach przynosi owoce w postaci umocnienia religijnej motywacji pracy i wolontariatu w Caritas³⁴. Pracownicy mają okazję uświadomić sobie, że są ludźmi, dla których wiara stanowi najważniejszą inspirację działania. Wyjazdy, rekolekcje, dni skupienia pozwalają na integrację zespołu Caritas. Pracownicy lepiej się poznają, nawiązują więzi koleżeńskie lub przyjacielskie. Uczą się zgodnej współpracy i dzielenia odpowiedzialności za całą działalność Caritas diecezjalnej.

Caritas opracowują roczny plan formacyjny dla wolontariuszy i pracowników. Odwołuje się on do programu duszpasterskiego obowiązującego w Kościele polskim lub nawiązuje do ważnych wydarzeń z życia Kościoła powszechnego lub lokalnego. Spotkania formacyjne odbywają się raz w miesiącu lub rzadziej. Towarzyszy im konferencja ascetyczna, dyskusja, często wspólna Msza św. lub nabożeństwo okresowe.

Pomimo tak licznych, sprawdzonych form oddziaływania duszpasterskiego zauważa się, że jeszcze jest wiele do zrobienia, by podnieść poziom świadomości religijnej i moralnej pracowników Caritas. Ważne jest, że zarówno biskupi diecezjalni, odpowiedzialni za działalność charytatywną w diecezjach, jak i dyrektorzy diecezjalnych Caritas mają świadomość konieczności pracy formacyjnej, odczuwają potrzebę „inwestowania” w formację religijno-moralną i sprzyjają sposobom jej realizacji. W ten sposób istnieje szansa, że pracownicy nie ulegną pokusie zeświecczenia w spojrzeniu na pracę, a Caritas nie zatraci swej eklezjalnej tożsamości³⁵.

Zakończenie

Ukazanie się encykliki „Deus caritas est” Benedykta XVI, która słusznie bywa nazywana „magna” Charta kościelnej dobroczynności, ożywiło zainteresowanie formacją religijno-moralną pracowników i wolontariuszy Caritas i rozbudziło świadomość konieczności „formacji serca” tych, którzy działają z mandatu i w imieniu Kościoła. W ostatnich latach diecezjalne Caritas zintensyfikowały

---

³⁴ Zob. D. Łyko, *Pracownik Caritas*, „Kwartalnik Caritas” 4 (2010), s. 30.

³⁵ Zob. Zb. Sobolewski, *Eklezjalna tożsamość dzieł charytatywnych w świetle Motu proprio «Intima Ecclesiae natura»*, w: red. R. Rosa, T. Zacharuk, *Wiara, nadzieja i miłość. Księga jubileuszowa ks. prof. Edwarda Jarmocha w 60. rocznicę urodzin i 35. rocznicę pracy duszpasterskiej i naukowej*, t. 1, Siedlce-Drohiczyn 2013, s. 384-385.

działania formacyjne, korzystając z nowych opracowań i metod duszpasterskich. Jednym z nich jest prezentowany przez nas Katechizm, który wraz z Kodeksem etycznym może pomóc pracownikom Caritas w ich duchowym, religijnym i moralnym wzrastaniu. Autorzy Katechizmu czerpiąc ze skarpa nauczania biblijnego oraz współczesnego magisterium Ecclesiae proponują spójną wizję sylwetki moralno-duchowej pracownika Caritas, jako świadka Chrystusa i apostoła Jego miłosierdzia. Recepcja tego dokumentu, który został pozytywnie przyjęty przez diecezjalne Caritas wzmacnia nadzieję, że praca formacyjna przyniesie oczekiwane owoce.

Summary

Shaping of religio-moral attitudes of Caritas workers in the light of „Catechism of Caritas workers and volunteers in Poland”.

The diocesan Caritas in Poland for several years pay special attention to religious and moral formation of its employees and volunteers. The Catechism, which appeared in the Year of faith, announced by the pope Benedict XVI, is shaping the ethical and religious attitudes of employees. The Catechism presents work in Caritas as a form of realization of the Christian vocation. All believers, especially Caritas workers should get involved in the charity work and the deeds of love of neighbor. The fourth part of the Catechism deals with the religious motives of work in Caritas.

In this article, the author describes the style of work in diocesan Caritas, moral duties and the spirit of mercy, which should characterize those, who assist neighbors in need. Appearing moral obligations as well as ethical and moral silhouette of workers, the author tries to encourage them to permanent work over oneself and deepen of personal faith.